

ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ - ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ζούμε σε μία κοινωνία γεμάτη από εικόνες και περιστατικά βίας. Στο σπίτι, στον χώρο εργασίας, στην τηλεόραση, στις διανθρώπινες σχέσεις η βία μοιάζει να κυριαρχεί και να χαρακτηρίζει την σημερινή κοινωνία. Περισσότερο όμως ύπουλη και αφανής είναι η ενδοοικογενειακή βία, που εκδηλώνεται μεταξύ των μελών μίας οικογενείας και συνήθως παραμένει κρυφή, πίσω από το πέπλο σιωπής του οικογενειακού βίου. Η ενδοοικογενειακή βία συνήθως εκδηλώνεται με θύματα την γυναίκα και τα παιδιά και μετατρέπει την γαλήνη και την αγάπη σε έναν καθημερινό εφιάλτη βίας και τρόμου. Μιλάμε για αναρίθμητες περιπτώσεις γυναικών και παιδιών που πέφτουν θύματα των συντρόφων τους και γονέων που άλλοτε εμφανίζονται τρυφεροί και άλλοτε με ξαφνικά ξεσπάσματα βίας και θυμού.

Για να κατανοήσουμε για τι ακριβώς φαινόμενα ομιλούμε, πρέπει πρώτα να **ορίσουμε τι εννοούμε με τον όρο κακοποίηση**. Ως κακοποίηση χαρακτηρίζεται κάθε προσβολή της σωματικής και ψυχοπνευματικής ακεραιότητας ενός ατόμου, που συνοδεύεται από σωματική βιαιοπραγία, λεκτικές προσβολές, εξευτελισμούς, ταπεινώσεις, ψυχολογικούς και συναισθηματικούς εκβιασμούς, και ασκείται από ανθρώπους που διατηρούν θέση ισχύος –οικονομικής, κοινωνικής, σωματικής-σε σχέση με τα θύματα που την υφίστανται.

Εμείς πρόκειται να εξετάσουμε πως οι συγκεκριμένες συμπεριφορές εκδηλώνονται στα πλαίσια της οικογενείας. Σε όλες τις εποχές εθεωρείτο αυτονόητο "δικαίωμα" του άνδρα να εξασκεί πλήρη έλεγχο στα πλαίσια του γάμου πάνω στην γυναίκα και τα παιδιά του. Τα υπόλοιπα μέλη της οικογενείας δεν ετύγχαναν κάποιας προστασίας ή νομικής κατοχυρώσεως των δικαιωμάτων τους, δεν είχαν δικαιώματα ή λόγο για τα περιουσιακά τους στοιχεία, την σωματική τους ακεραιότητα ή την εκπροσώπησή τους έναντι του νόμου και των πολιτικών αρχών.

Εθεωρείτο αυτονόητη μία τέτοια κατάσταση και περίπου κοινωνικώς αποδεκτή η άσκηση βίας και καταπίεσης των γυναικών και των παιδιών εκ μέρους του άνδρα. Ακόμη και στα πλαίσια της χριστιανικής οικογενείας, και παρ' όλες τις

νουθεσίες του Απ. Παύλου για την αμοιβαιότητα των σχέσεων αγάπης και του προς αλλήλων σεβασμού των δύο συζύγων, καθώς και της εν πνεύματι αγάπης και νουθεσίας ανατροφής των παιδιών (Εφεσ. 5, 22-33 και 6, 1-4) και παρά τις χριστιανικές επιδράσεις στο δίκαιο κρατών, ως του Βυζαντινού, πολλές φορές η κοινωνική προκατάληψη και αποδοχή φαινομένων κακοποίησης υπερίσχυε της αντιλήψεως του χριστιανισμού για την οικογενειακή ζωή.

Μόλις τις τελευταίες λίγες δεκαετίες άρχισε να γίνεται αναφορά στα δικαιώματα της γυναίκας και του παιδιού, της προστασίας της ζωής και της αξιοπρέπειάς τους (πρβλ. διακηρύξεις Ο.Η.Ε.), να αναγνωρίζεται η ύπαρξη και η σοβαρότητα του προβλήματος, να γίνονται ψυχολογικές και κοινωνιολογικές μελέτες για τις επιπτώσεις της κακοποίησης εντός της οικογένειας.

Αν θελήσουμε να **εντοπίσουμε τα αίτια** της βίαιης συμπεριφοράς και κακοποίησης γυναίκας-παιδιών **στο κοινωνικό επίπεδο** και σε επίπεδο καθημερινότητας, πέρα δηλ. από την καλλιέργεια της συγκεκριμένης νοοτροπίας, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε την ανδροκρατούμενη, πατριαρχική δομή της οικογένειας, την άνιση κατανομή εξουσίας και κοινωνικών ρόλων που αποβαίνει εις βάρος των γυναικών, που έχουν μειωμένες ευκαιρίες ισότιμης πρόσβασης στην μόρφωση, την εργασία, στα κέντρα λήψεως αποφάσεων και χάραξης κατευθύνσεων για την κοινωνία, παράγοντες που ανακυκλώνουν την μειονεκτική θέση της γυναίκας έναντι της θέσεως ισχύος του άνδρα-κοινωνικής, οικονομικής, μορφωτικής- και την καθιστούν πιο ευάλωτη στην κακοποίηση, ενώ **σε επίπεδο ψυχολογικών παραγόντων** που να ερμηνεύουν τέτοια φαινόμενα θα μπορούσαμε να επισημάνουμε το **βεβαρημένο εν πολλοίς ψυχολογικό προφίλ** ατόμων που βιαιοπραγούν, όπως αυτό προκύπτει από σχετικές έρευνες. Τα άτομα αυτά εμφανίζουν ιστορικό ψυχοπαθολογικών διαταραχών συμπεριφοράς, που επιτείνεται από παράγοντες όπως προσωπική ανασφάλεια-ανεπάρκεια, ανεργία, χρήση ναρκωτικών ή αλκοολισμού.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η κακοποίηση γυναικών-παιδιών εντός οικογένειας δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων, δεν έχει ιδιαίτερα κοινωνικά, ταξικά, μορφωτικά, πολιτιστικά, οικονομικά ή άλλα γνωρίσματα που να την περιορίζουν σε ορισμένες ομάδες, αλλά αντιθέτως επεκτείνεται σε διαφορετικές και ποικίλες περιπτώσεις. **Εκείνο που οφείλουμε να κάνουμε είναι να εντοπίσουμε την διαδικασία εκείνη που οδηγεί τις γυναίκες και τα παιδιά να**

υφίστανται την κακοποίηση,το πώς καθίστανται θύματα βίας,και επιπλέον να ενισχύσουμε τις δυνατότητές τους να σπάσουν την σιωπή τους,να παύσουν να αισθάνονται ένοχοι ή υπεύθυνοι για αυτό που τους συμβαίνει,και να μπορέσουν να αντιδράσουν.

Η διαδικασία της κακοποίησης ακολουθεί τα εξής **στερεότυπα στάδια:(α)**ξεκινά συνήθως με μικροεπεισόδια και μικρές εκρήξεις βίας εκ μέρους του άνδρα,τις οποίες κατόπιν ο άνδρας προσπαθεί να τις δικαιολογήσει *''ως κακή στιγμή,ότι δεν το ήθελε''*,να ζητάει συγγνώμη και να δίνει υποσχέσεις ότι δεν θα ξανασυμβεί κλπ. Η γυναίκα με την σειρά της μπαίνει στην ίδια λογική,να δικαιολογήσει την βίαιη συμπεριφορά,να την εκλογικεύσει βρίσκοντας διάφορες προφάσεις,και σε πολλές περιπτώσεις τείνει να την αιτιολογήσει ρίπτοντας την ευθύνη στον εαυτό της (**αυτοενοχοποίηση**)και προσπαθεί με διάφορους τρόπους να ευξενίσει τον θυμό του άνδρα της,ή να παρασιωπήσει το γεγονός,να το κρύψει. Έτσι όμως,χωρίς να αντιδρά και αποδεχόμενη την κακοποίησή της απλώς γίνεται θύμα και **ενθαρρύνει τον θύτη** σε μελλοντικές μεγαλύτερες εκρήξεις βίας (**α΄φάση αποδοχής και δικαιολόγησης της βίας-αυτοενοχοποίηση θύματος**).

Σε δεύτερο στάδιο,ο θύτης ενθαρρυσμένος από την έλλειψη αντίδρασης του θύματος,προχωρεί σε κλιμάκωση της βίας,γίνεται πιο σκληρός, χειροδικεί, προξενεί σωματικές κακώσεις,χάνει τον έλεγχο των πράξεών του. *Συνήθως αυτές οι εκρήξεις βίας είναι έντονες και σύντομες(δεν διαρκούν παρά μόνον λίγο χρόνο) και είναι συχνά επαναλαμβανόμενες.* Στην διάρκεια της κρίσεως ο άνδρας κατηγορεί το θύμα του ότι δήθεν αυτό προκάλεσε την δική του βίαιη συμπεριφορά και ότι του *''έδωσε ένα καλό μάθημα''*.Τα θύματα συνήθως προτιμούν να μην αντιδράσουν με τον φόβο να μην εξοργίσουν τον θύτη και χειροτερεύσουν την κατάσταση,ενώ αρνούνται να καταφύγουν στο νοσοκομείο σε περίπτωση που οι κακώσεις είναι σοβαρές (**β΄φάση αποδοχής του θύματος της αδυναμίας να αντιδράσει**).

Συνήθως τις βίαιες αυτές εκρήξεις ακολουθεί μία φάση κατά την οποία ο άνδρας γίνεται περιποιητικός,πολύ τρυφερός και καλός,ως αποτέλεσμα της κυκλοθυμικής του ψυχολογικής κατάστασης,και το θύμα-γυναίκα,παιδιά-τείνουν να πιστεύσουν ότι αυτή είναι η πραγματική εικόνα του ανθρώπου τους,και έτσι οδηγούνται στην παραδοχή ότι για την κακοποίησή τους ευθύνονται αποκλειστικώς τα ίδια τα θύματα. Σύντομα όμως η ψευδαίσθηση της πρόσκαιρης γαλήνης διαλύεται

και επαναλαμβάνεται ο κύκλος της βίας(γ' φάση "συμφιλιοτική"-ενίσχυση της θυματοποίησης-παγίωση της αδυναμίας αντίδρασης).

Η γυναίκα-θύμα αποφεύγει να καταγγείλει τέτοια περιστατικά και εξακολουθεί να παραμένει το θύμα σε μία ενδοοικογενειακή σχέση βίας, τρόμου, κακοποίησης. **Οι λόγοι για τους οποίους η γυναίκα διστάζει να φανερώσει το πρόβλημά της**, το οποίο πολλές φορές η ίδια αποφεύγει να το αναγνωρίσει ως υπαρκτό (άρνηση παραδοχής της πραγματικότητας)θα μπορούσαν να συνοψισθούν στους ακόλουθους:

--- Η γυναίκα φοβάται να μιλήσει ή να φύγει από τον άνδρα που την κακοποιεί λόγω του φόβου για πιθανά αντίποινα/επιπτώσεις στην ίδια και τα παιδιά της(εκρήξεις βίας,οικονομικές/κοινωνικές δυσχέρειες)

---Καταφεύγει σε άρνηση της πραγματικότητας,ενεργοποιεί μηχανισμούς του ασυνειδήτου,ελαχιστοποιεί την σοβαρότητα της καταστάσεώς της.

---Πιστεύει ότι η ίδια είναι υπεύθυνη για ό,τι της συμβαίνει(αυτό-ενοχοποίηση, θυματοποίηση),έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση (πιστεύει ότι της αξίζει τέτοια κακομεταχείριση)

---Φοβάται πως αν μιλήσει ο κοινωνικός περίγυρος θα την περιγελάσει,δεν θα δείξει κατανόηση,δεν θα βρει ανταπόκριση,δεν θα την πιστεύουν (φόβος κοινωνικού στίγματος).

Πολλές φορές η κακοποίηση της γυναίκας συνοδεύεται και από την κακοποίηση των παιδιών. Ο θύτης σύζυγος γίνεται πολύ εύκολα και δυνάστης-πατέρας για τα παιδιά. Η σιωπή της κακοποιημένης γυναίκας,ο φόβος του κοινωνικού στίγματος,η αποσιώπηση των γεγονότων ενθαρρύνει τον άνδρα να συνεχίσει ανενόχλητος την βίαιη συμπεριφορά του.

Έτσι,ο κύκλος της ενδοοικογενειακής βίας επεκτείνεται από την γυναίκα στα παιδιά,τα οποία σε μεγάλο ποσοστό πέφτουν θύματα κακοποίησης από άτομα του στενού οικογενειακού-συγγενικού περιβάλλοντος Το πέπλο της σιωπής ανασύρεται σε ακραίες περιπτώσεις κακοποίησης που φθάνουν στο φως της δημοσιότητας για να ξεχασθούν μέχρι το επόμενο περιστατικό-η πολιτισμένη μας κοινωνία και η

εφησυχασμένη συνείδηση των πολλών προτιμά να παραβλέπει την βαρβαρότητα της ενδοοικογενειακής βίας.

Η κακοποίηση των παιδιών ως έννοια περιλαμβάνει την καταπάτηση των δικαιωμάτων του παιδιού για μία ισόρροπη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, και συνίσταται σε σωματική βία, ξυλοδαρμούς, ψυχολογική βία, σεξουαλική κακοποίηση, παραμέληση βασικών βιοτικών αναγκών (ελλιπής διατροφή, μόρφωση, ένδυση).

Η σωματική κακοποίηση συνίσταται σε σωματικές κακώσεις και ξυλοδαρμούς, με το πρόσχημα του σωφρονισμού, της τιμωρίας των παιδικών αταξιών, ως "παιδαγωγικού" μέσου, κάτι που σε πολλές χώρες και μέχρι σήμερα θεωρείται ως αποδεκτή συμπεριφορά γονέως προς τα παιδιά του, μόνον που στην περίπτωση της κακοποίησης έχουμε να κάνουμε με αυξημένη και ανεξέλεγκτη χρήση βίας που ξεπερνά τα όρια του "απλού σωφρονισμού" ή "παιδαγωγικής τιμωρίας" (όρους που η σύγχρονη παιδαγωγική δεν αποδέχεται) και σε πολλές περιπτώσεις θέτει σε κίνδυνο την σωματική ακεραιότητα ή και την ίδια την ζωή του παιδιού.

Η ψυχολογική κακοποίηση συνίσταται σε λεκτικές/φραστικές επιθέσεις στην προσωπικότητα του παιδιού που υβρίζεται, υποτιμάται, θεωρείται άχρηστο, ανεύθυνο κ.ο.κ., υφίσταται εξευτελισμούς της αξιοπρέπειάς του, εκφοβισμούς, απειλές.

Άλλη μορφή κακοποίησης του παιδιού αποτελεί η αδιαφορία των γονέων και η παράβλεψη βασικών αναγκών του, όπως διατροφή, στέγαση, υγιεινή, σχολική μόρφωση, απομονωτισμός/έλλειψη κοινωνικών επαφών/ εγκλεισμός, παράγοντες που επιδρούν αρνητικώς στην ομαλή ανάπτυξη της παιδικής προσωπικότητας.

Σχετικές κοινωνιολογικές και ψυχολογικές μελέτες κατέδειξαν τις επιπτώσεις από την κακοποίηση των παιδιών, που ως έφηβοι και ενήλικοι έχουν αυξημένα ποσοστά να επαναλαμβάνουν τα ίδια πρότυπα βίαιης συμπεριφοράς στους γύρω τους, να κακοποιούν τα μέλη της δικής τους οικογένειας, να έχουν τάσεις αυτοκαταστροφικές λόγω χαμηλής αυτοεκτίμησης (ναρκωτικά, αυτοκτονίες), αυξημένη παραβατικότητα/εγκληματικότητα. **Ο κύκλος της βίας συνεχίζεται και ανακυκλώνεται.** Η αστάθεια του οικογενειακού βίου της παιδικής ηλικίας, οι τραυματικές εμπειρίες επαναλαμβάνονται στερεότυπα.

Τι μέτρα και πρωτοβουλίες μπορούν να αναληφθούν για την καταπολέμηση των φαινομένων ενδοοικογενειακής κακοποίησης?

Μέσα από συντονισμένες ενέργειες και προγράμματα δράσης μπορούμε να ενημερώσουμε το ευρύ κοινό για τις διαστάσεις του φαινομένου και τις επιπτώσεις πάνω στα άτομα που υφίστανται την κακοποίηση, να καταστεί κατανοητό ότι η κακοποίηση δεν κάνει κοινωνικές/οικονομικές/ταξικές/πολιτισμικές διακρίσεις και ότι με ύπουλο τρόπο μπορεί να παρεισφρύσει σε κάθε γαινομενικά φυσιολογική οικογένεια και να την διαλύσει.

Να ευαισθητοποιήσουμε την κοινωνία, να πληροφορήσουμε και να επιμορφώσουμε καταλλήλως όσους ασχολούνται και αντιμετωπίζουν τέτοια φαινόμενα κακοποίησης (αστυνομικοί, δικαστές, κοινωνικοί λειτουργοί, νοσηλευτές, παιδοψυχολόγοι) ώστε με ευαισθησία και ενδιαφέρον να χειρίζονται τέτοια περιστατικά.

Να παύσει να θεωρείται ως κοινωνικώς αποδεκτή συμπεριφορά η βιαιοπραγία, ο ξυλοδαρμός, κάθε μορφή σωματικής κακοποίησης και να αναδειχθούν πιο ανθρώπινες διαπροσωπικές και ενδοοικογενειακές σχέσεις.

Να ενθαρρύνουμε τα θύματα κακοποίησης να μιλήσουν, να τα προστατεύσουμε από το κοινωνικό στίγμα, να τα στηρίξουμε ψυχολογικά, οικονομικά/επαγγελματικά, να τα συνδράμουμε νομικά, να τα φιλοξενήσουμε σε ξενώνες προστασίας όπου με την βοήθεια εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού να βοηθηθούν να ξεπεράσουν τις αρνητικές συνέπειες και να επανενταχθούν ομαλά στην κοινωνία.

Να προασπίσουμε αρχές και ηθικές αξίες ενός άλλου τρόπου ζωής που σέβεται και υπερασπίζεται τα δικαιώματα όλων. Βάση για τις δικές μας κοινωνίες μπορούν να αποτελέσουν η διδασκαλία της χριστιανικής πίστεως και οι νουθεσίες του Απ. Παύλου, τις οποίες κλείνοντας την εισήγηση αυτή, θα θέλαμε να υπενθυμίσουμε ως κανόνες οικογενειακών σχέσεων: *‘‘ούτως οφείλουσιν οι άνδρες αγαπάν τας εαυτών γυναίκας ως τα εαυτών σώματα, ο αγαπών την εαυτού γυναίκα εαυτόν αγαπά’’* (Εφεσ.5,28), και *‘‘οι πατέρες μη παροργίζετε τα τέκνα υμών, αλλ’εκτρέφετε αυτά εν παιδεία και νουθεσία Κυρίου’’* (Εφεσ.6,4).